

طراحی چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس در دوره دوم متوسطه سیاوش انگورج تقوی^۱، عزت‌اله نادری^۲، مریم سیف‌نراقی^۳، قدسی احقر^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس در دوره دوم متوسطه انجام شد. این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا آمیخته (کمی و کیفی) بود. جامعه پژوهش متخصصان برنامه‌درسی (۱۱۸ نفر) و دبیران درس دین و زندگی دوره دوم متوسطه استان مازندران (۸۲۷ نفر) بودند. بر اساس فرمول کوکران تعداد ۹۲ نفر از متخصصان برنامه‌درسی و تعداد ۲۳۲ نفر از دبیران درس دین و زندگی با روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. ابزار پژوهش، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای (۴۰ گویه) بود که روایی صوری و محتوایی آن با نظر متخصصان علوم تربیتی تأیید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲۴ محاسبه شد. داده‌ها با روش‌های آمار توصیفی و استنباطی به کمک نرم‌افزار SPSS 20 تحلیل شدند. نتایج نشان داد که چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس در دوره دوم متوسطه از نظر متخصصان برنامه‌درسی و دبیران در مولفه‌های اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی مطلوب بود. بنابراین متخصصان و مولفان تدوین کتاب به‌ویژه در درس دین و زندگی می‌توانند از الگوی پیشنهادی بر اساس سیاست‌های اقتصادی مقاومتی بهره ببرند.

کلید واژه‌ها: درس دین و زندگی، اقتصاد مقاومتی، برنامه‌درسی.

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱/۲۷

دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۰/۱۹

۱- دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. sy.angoraj@gmail.com

۲- استاد گروه علوم تربیتی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) eznaderi@hotmail.com

۳- استاد گروه علوم تربیتی، واحد علوم و تحقیقات تهران، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. mseifnaraghi@yahoo.com

۴- دانشیار سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش، تهران، ایران. Ahghar2004@yahoo.com

مقدمه

امروزه گسترش سریع دانش به اهمیت و نقش برنامه‌درسی و آموزش اشاره دارد و در برنامه‌درسی نوین به جای حفظ کردن ساده حقایق دانش‌آموزان را برای پردازش دانش توانمند می‌کنند. بنابراین مدارس در آموزش دانش‌آموزان جهت پرورش مهارت‌های فکری آنان نقش مهمی دارند تا آنجا که کمک به دانش‌آموزان برای آنکه متفکرانی مؤثر شوند به طرز فزاینده‌ای به‌عنوان هدف اولیه تعلیم و تربیت می‌باشد (ابراهیم‌پور کومله، نادری و سیف‌نراقی، ۱۳۹۵). نظام آموزش و پرورش اغلب کشورهای پیشرفته به منظور فرهنگ‌سازی در حوزه اقتصاد اقداماتی را تحت عنوان تربیت اقتصادی مبتنی بر دیدگاه اقتصادی جامعه خود انجام می‌دهد. در کشور جمهوری اسلامی ایران نیز توجه نظام آموزش و پرورش به برنامه‌درسی تربیت اقتصادی جهت فرهنگ‌سازی اقتصاد مقاومتی ضروری است. شکل‌گیری رفتار متناسب با سیاست‌های اقتصادی از سوی مردم مستلزم برخورداری عموم جامعه از تربیت اقتصادی است. شاید بتوان تربیت اقتصادی را حلقه مفقوده بسیاری از ناهنجاری‌های رفتاری و به شکست کشاندن یا پیروزی سیاست‌های اقتصادی دانست (ساندرمان^۱، ۲۰۱۸). اقتصاد مقاومتی مجموعه‌ای از سیاست‌ها است که در پی توانمندسازی جامعه برای رویارویی با تکانه‌های اقتصادی و بر فرهنگ اسلامی استوار است (داویلا، استیثو، پسکارولی، پیترانتونی، کاندوری و همکاران^۲، ۲۰۱۴). با ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نهاد آموزش و پرورش موظف است برای پیاده‌سازی آنها برنامه‌های تدوین کند. روشن است که اعتبار یک برنامه نقش تعیین‌کننده‌ای در موفقیت آن دارد و کیفیت نازل راهبردها و اقدامات دستیابی به اهداف برنامه را دشوار می‌سازد. علاوه بر دستیابی به اهداف اقتصادی مقاومتی در آموزش و پرورش به پایبندی و احساس مسئولیت مدیران و کارکنان بستگی داشته و بر اساس آن شایسته است که برنامه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در آموزش و پرورش با استفاده از همه اطلاعات و تجارب موجود و با مشارکت سیاست‌گذاران و متصدیان استخراج، اعتباریابی و اولویت‌بندی شود (انصاری، ۱۳۹۵).

سیاست جمهوری اسلامی ایران بر اساس بیانات رهبر معظم انقلاب در تعامل با جهان و بر اساس سه اصل عزت، حکمت و مصلحت پایه‌ریزی شده و طبیعی است که در مراودات اقتصادی نظیر

^۱. Sondermann

^۲. Davila, Stithou, Pescaroli, Pietranton, Koundouri & et al

تحولات اقتصادی این سه اصل مبنای عمل باشد. اقتصاد مقاومتی به معنای اقتصاد دولتی نیست، بلکه اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد مردم بنیاد است که با اراده، حضور و سرمایه مردم امکان تحقق دارد. البته دولت در آن زمینه مسئولیت برنامه‌ریزی، نظارت و هدایت منابع و سرمایه را داشته تا در مسیر صحیح خود قرار گرفته و البته با انجام این نظارت از مفاصل احتمالی اقتصادی جلوگیری شود (عربی، ۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی شامل مجموعه‌ای از سیاست‌ها و یا ریشه‌های اقتصادی است که با فرهنگ اسلامی، شرایط بومی و اقتضات تاریخی سازگار است. انتشار فرهنگ اسلامی و ایجاد ارزش‌ها و باورهای دینی در ضمیر دانش‌آموزان از جمله مهمترین وظایف نظام تعلیم و تربیت ایران است. برای انجام این امر خطیر نظام آموزشی کشور بیش از هر چیز نیازمند توجه دقیق و علمی به محتوای کتاب‌های درسی به‌ویژه کتاب‌های درسی دین و زندگی است. زیرا باورها و عقاید دینی و ارزش‌های اخلاقی از جمله اموری هستند که معلول ساختار و محتوای نظام آموزشی می‌باشند (نوروزی و نوریان، ۱۳۹۲).

برنامه‌ریزی فراگردی است مداوم، حساب شده و منطقی، جهت‌دار و دورنگر به منظور ارشاد و هدایت فعالیت‌های جمعی برای رسیدن به هدف‌های مطلوب (مالیس و ستینگر^۱، ۲۰۱۹). برنامه‌ریزی درسی به عبارت ساده شامل تعیین محتوای برنامه دروس است که در مفهوم بسیار محدود آن ممکن است مربوط به تعیین محتوای یک درس به خصوص شود، ولی اغلب محدوده وسیعی را دربرمی‌گیرد (فیوضات، ۱۳۹۲). برنامه‌ریزی درسی از لحاظ مفهومی اشاره به یک فرایند دارد که حاصل یا نتیجه آن برنامه‌درسی است و آنچه که عملاً در ادبیات این رشته متداول است واژه برنامه‌درسی است. برنامه‌درسی به معنای میدان مسابقه و یا فاصله و مقدار راهی است که افراد باید طی کنند تا به هدف مورد نظر دست یابند (مالکی و پاتیرو^۲، ۲۰۱۵). در گذشته برنامه‌درسی عبارت بود از مطالب کتاب‌های درسی که به وسیله معلم تدریس و به وسیله دانش‌آموز حفظ می‌شد و هدف برنامه‌درسی تهیه رئوس مطالب درسی و تدوین آنها بود. به این ترتیب که مجموعه رئوس مطالب لازم برای فراگیری دانش‌آموز در درفترجه‌ای به نام برنامه تحصیلات تنظیم و برای اجرای به مدارس و معلمان ابلاغ می‌شد و مطالب کتاب‌های درسی نیز بر اساس مندرجات برنامه تحصیلات تنظیم و تدوین می‌یافت. اما امروزه مفهوم برنامه‌ریزی

¹. Males & Setniker

². Malkki & Paatero

درسی وسیع‌تر از تهیه و تدوین رئوس مطالب درسی است و عبارت است از پیش‌بینی کلیه فعالیت‌هایی که دانش‌آموز تحت رهبری و هدایت معلم در مدرسه و گاهی خارج از مدرسه برای رسیدن به هدف‌های معین باید انجام دهد (هیکز، ریکو و بیوچسنی^۱، ۲۰۱۸). برنامه‌ریزی درسی عبارت است از پیش‌بینی و تهیه مجموعه فرصت‌های یادگیری برای جمعیتی مشخص به منظور نیل به آرمان‌ها و هدف‌های آموزش و پرورش است که معمولاً در مدرسه انجام می‌گیرد و دارای چهار مؤلفه شامل هدف‌های کلی، جزئی و عینی، محتواها و طرح‌ها، روش‌های اجرا و روش‌های ارزشیابی می‌باشد (هسیه^۲، ۲۰۱۳). برنامه‌ریزان درسی با توجه به نگرشی که نسبت به ماهیت برنامه‌درسی و تعلیم و تربیت دارند در مورد مولفه‌های برنامه‌درسی تصمیم‌گیری می‌کنند و هر یک از این مولفه‌ها تعیین‌کننده اصول و جهت‌گیری‌های خاصی در برنامه‌درسی هستند که این فرایند را طراحی می‌نامند. بر اساس نظر زایس^۳ طراحی عبارت است از مشخص کردن مولفه‌های برنامه درسی یعنی نقشه‌ای برای آموزش طراحی شود و هرگاه روش‌های عملی برای تعیین و تحقق هر یک از عناصر و افراد در انجام این روش‌ها مد نظر باشد عنوان برنامه‌درسی دارد (ملکی، ۱۳۹۴).

با اینکه پژوهش‌هایی درباره سیاست‌های اقتصاد مقاومتی انجام شده، اما هیچ پژوهشی درباره سیاست‌های اقتصادی مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس انجام نشده است. ایوانز، شواب و واگنر^۴ (۲۰۱۷) ضمن پژوهشی با عنوان پیامدهای بحران بزرگ اقتصادی روی نظام آموزش عمومی به این نتیجه رسیدند که اثر بحران روی آموزش بسیار شدید است، مدارسی که وابستگی گسترده‌ای به اعتبارات دولتی دارند نسبت به آثار بحران‌ها آسیب‌پذیرتر هستند، برخلاف اعتبارات دولتی، منابع مالی نظام آموزشی از محل درآمد محلی گردآوری شده و برگرفته از محل مالیات بر ثروت افزایش می‌یابد، در طی بحران گستره نابرابری مخارج آموزشی در میان آموزش زیاد است و تلاش‌های دولت برای حمایت از آموزش در برابر پیامدهای منفی بحران موفق است. در پژوهشی دیگر چوبریک، دابروسکی، موگیلوسکی و سینیتسینا^۵ (۲۰۱۱)

^۱. Hicks, Rico & Beauchesne

^۲. Hsieh

^۳. Zias

^۴. Evans, Schwab & Wagner

^۵. Chubrik, Dabrowski, Mogilevsky & Sinitsina

گزارش کردند که کشورهای مدرن دچار بحران با اینکه در شرایط بد مالی قرار دارند، اما مخارج آموزش عمومی آنها بدون تغییر باقی می‌ماند و همچنان آموزش و پرورش برای آنان در اولویت قرار دارد. همچنین پردخته، محمدی و شریف‌نیا (۱۳۹۶) ضمن پژوهشی با عنوان اقتصاد مقاومتی مبتنی بر راهبردهای برنامه‌ریزی آموزشی به این نتیجه رسید که تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها از مسیر برنامه‌ریزی آموزشی می‌تواند اقتصاد مقاومتی پویا و تاثیرگذاری را ایجاد کند. نتایج پژوهش محمدی (۱۳۹۶) درباره نقش آموزش و پرورش در تحقق اقتصاد مقاومتی حاکی از آن بود که آموزش و پرورش با افزایش سرمایه‌گذاری، همسوسازی محتوای کتب درسی با راهبردهای اقتصاد مقاومتی، مدیریت بهینه بر منابع انسانی، فیزیکی، توسعه رشته‌های فنی و حرفه‌ای، کاردانش، ارتقای سواد عمومی، ساماندهی بهینه منابع مالی صندوق ذخیره فرهنگیان، حمایت از اقتصاد دانش بنیان، فرهنگ‌سازی، ارتقای بهره‌وری، خرید کالای ایرانی، آینده پژوهی، ساماندهی پیش و پس تعطیلات و اصلاح الگوی مصرف در فرهنگ‌سازی و تحقق اقتصاد مقاومتی نقش مهمی ایفا می‌نماید. ادیب، ابراهیمی هنرستانی، رضاپور و طغیانی (۱۳۹۵) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی به این نتیجه رسید که اجرای برنامه‌درسی تربیت اقتصادی بر اساس مبانی دینی امکان‌پذیر است و این مبانی بیانگر اهمیت و ضرورت برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی است و در حکم مولفه‌ای جهت‌دهنده به فرایند طراحی الگوی برنامه‌درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی عمل می‌کند. نتایج پژوهش انصاری (۱۳۹۵) درباره پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در آموزش و پرورش؛ برنامه اقدام حاکی از آن بود که راهبردهای گسترش مشارکت و سهم آموزش و پرورش در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و تخفیف نابرابری در توزیع درآمد، افزایش کارایی و بهره‌مندی در تولید و ارائه خدمات آموزشی و برابرسازی دسترسی به فرصت‌های آموزشی و بهره‌مندی از آموزش به ترتیب دارای اولویت بودند. در پژوهشی دیگر بادپا (۱۳۹۴) ضمن بررسی نقش آموزش و پرورش در اقتصاد مقاومتی، اقتصاد درون‌زا و رشد توسعه اقتصادی کشور گزارش کرد که آموزش یکی از مهمترین سرمایه‌گذاری‌های اجتماعی است که منافع بلندمدتی را برای کشور ایجاد می‌نماید. اشرف نجف‌آباد (۱۳۹۴) ضمن پژوهشی با عنوان بررسی نقش آموزش و پرورش در تبیین و ترویج

فرهنگ اقتصاد مقاومتی تعداد ۴۸ راهکار کاربردی با هدف هدایت دانش‌آموزان به سمت حمایت از اقتصاد مقاومتی بیان کرد.

مهم‌ترین نقش آموزش و پرورش در تحقق اقتصاد مقاومتی فرهنگ‌سازی میان دانش‌آموزان، اولیا و مربیان است. در واقع ساماندهی مناسب نیروی انسانی از رویکردهای اصلی آموزش و پرورش در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی خواهد بود. آموزش و پرورش با ایجاد آمادگی ذهنی و روحی برای کارآفرینی استفاده از تولیدات داخلی و صرفه‌جویی در امور مختلف زمینه را برای تحقق اقتصاد مقاومتی در جامعه ایجاد می‌کند. پس تدوین کتاب درسی و گنجاندن مفاهیم و مطالب در آنها بر مبنای اقتصاد مقاومتی زمینه را برای تحقق اهداف آموزش و پرورش فراهم می‌کند که برای تحقق آن باید منابع، سرمایه، نیروی کار و تجهیزات به نحوی بکار گرفته شوند که ضایعاتی نداشته باشند و به همین دلیل نقش دستگاه تعلیم و تربیت در اقتصاد مقاومتی پرورش نیروی متفکر و کارآمد است؛ به طوری که تفکر اقتصاد مقاومتی باید در آموزش و پرورش پایه‌ریزی شود (بادپا، ۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد درون‌زا و در عین حال برون‌زا است. درون‌زایی به معنای درون‌گرایی با ویژگی‌های محصور بودن اقتصاد و محدود بودن در داخل کشور نیست، کشور دارای اقتصاد مقاومتی با اقتصادهای جهانی تعامل دارد و از آنجایی که متکی به منابع پایدار اقتصادی در داخل است، در تعاملات اقتصادی با سایر کشورها با قدرت برخورد می‌کند. آموزش و پرورش باید بتواند نیرویی تربیت کند که از نظر خلاقیت و نوآوری سرآمد باشد. برنامه‌درسی درس دین و زندگی مانند بسیاری از دروس دیگر خلاها و کاستی‌هایی نظیر عدم برخورد فعال با عوامل تاثیرگذار تربیتی نظیر فرهنگ، محدودنگری در اهداف و آرمان‌های تربیتی، عدم وجود زمینه‌ای جهت بروز و شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان و همین‌طور نیاز به ایجاد و تقویت روحیه مشارکت دارد که ما بر آن می‌دارد تا با طراحی برنامه‌هایی رسمی و غیررسمی نسبت به رفع یا اصلاح آنها قدم برداریم. همچنین درس دین و زندگی دوره دوم متوسطه در انتشار و فرهنگ اسلامی و ایجاد ارزش‌ها و باورهای دینی در ضمیر دانش‌آموزان نقش مهمی برعهده دارد و با کمک آن می‌توان گام موثری در جهت تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی برداشت. بنابر آنچه گفته شد پژوهش حاضر با هدف طراحی چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس در دوره دوم متوسطه انجام شد.

سؤالات تحقیق

- ۱- بین پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به محتوا تفاوت وجود دارد.
- ۲- بین پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به روش‌های یاددهی-یادگیری تفاوت وجود دارد.
- ۳- بین پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به شیوه ارزشیابی تفاوت وجود دارد.

روش تحقیق

این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا آمیخته (کمی و کیفی) بود. جامعه پژوهش متخصصان برنامه‌درسی و دبیران شاغل مدرس درس دین و زندگی دوره دوم متوسطه استان مازندران بودند که تعداد متخصصان ۱۱۸ نفر و تعداد دبیران ۸۲۷ نفر بود. بر اساس فرمول کوکران تعداد ۹۲ نفر از متخصصان برنامه‌درسی و تعداد ۲۳۲ نفر از دبیران درس دین و زندگی با روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. برای بدست آوردن داده‌های لازم در مورد هر یک از متغیرهای پژوهش، ابزارها و روش‌های خاصی مورد نیاز است. در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها به منظور تدوین پیشینه نظری به منظور ارائه طراحی چهارچوب مناسب برای درس دین و زندگی بر اساس مولفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسطه از روش کتابخانه‌ای از طریق بررسی انواع کتاب‌ها، مقاله‌ها، سایت‌ها، سند برنامه‌درسی ملی و سایر اسناد و مدارک استفاده شد و در روش میدانی با استفاده از پرسشنامه محقق‌ساخته اقدام به جمع‌آوری داده شد. پرسشنامه محقق‌ساخته ۴۰ گویه‌های بود که ۱۰ گویه آن مربوط به اهداف، ۱۱ گویه مربوط به محتوا، ۱۰ گویه مربوط به روش‌های یاددهی-یادگیری و ۹ گویه مربوط به شیوه‌های ارزشیابی بود و گویه‌ها بر اساس مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت نمره‌گذاری می‌شدند (۱=خیلی کم، ۲=کم، ۳=متوسط، ۴=زیاد و ۵=خیلی زیاد). روایی صوری و محتوایی آن با نظر متخصصان علوم تربیتی تأیید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲۴ محاسبه شد. با توجه به ماهیت موضوع پژوهش و هدف‌های آن روش آماری پژوهش از دو روش آمار توصیفی و آمار استنباطی به کمک نرم‌افزار SPSS-20 و ضریب اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد استفاده شد.

یافته‌ها

شاخص‌های توصیفی فراوانی و درصد فراوانی دبیران درس دین و زندگی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی دبیران درس دین و زندگی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت

ویژگی‌ها	طبقات	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۹۶	٪۴۱/۳۸
	زن	۱۳۶	٪۵۸/۶۲
تحصیلات	کارشناسی	۱۵۲	٪۶۵/۵۲
	کارشناسی ارشد	۶۷	٪۲۸/۸۸
	دکتری تخصصی	۱۳	٪۵/۶۰
سنوات خدمت	۱-۵ سال	۶	٪۲/۵۹
	۶-۱۰ سال	۱۱	٪۴/۷۴
	۱۱-۱۵ سال	۳۶	٪۱۵/۵۲
	۱۶-۲۰ سال	۴۸	٪۲۰/۶۹
	۲۱-۲۵ سال	۵۲	٪۲۲/۴۱
۲۶-۳۰ سال	۷۹	٪۳۴/۰۵	

در جدول ۱ شاخص‌های توصیفی فراوانی و درصد فراوانی دبیران درس دین و زندگی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت قابل مشاهده است. شاخص‌های توصیفی فراوانی و درصد فراوانی متخصصان برنامه‌درسی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت در جدول ۲ گزارش شده است.

جدول ۲. شاخص‌های توصیفی متخصصان برنامه‌درسی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت

ویژگی‌ها	طبقات	فراوانی	درصد فراوانی
جنسیت	مرد	۶۹	٪۷۵
	زن	۲۳	٪۲۵
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۵۸	٪۶۳/۰۴
	دکتری تخصصی	۳۴	٪۳۶/۹۶
	سنوات خدمت	۱-۵ سال	۴
سنوات خدمت	۶-۱۰ سال	۹	٪۹/۷۸
	۱۱-۱۵ سال	۴۳	٪۴۶/۷۴
	۱۶-۲۰ سال	۲۰	٪۲۱/۷۴
	۲۱-۲۵ سال	۱۲	٪۱۳/۰۴
	۲۶-۳۰ سال	۴	٪۴/۳۵

در جدول ۲ شاخص‌های توصیفی فراوانی و درصد فراوانی متخصصان برنامه‌درسی به تفکیک ویژگی‌های جنسیت، تحصیلات و سنوات خدمت قابل مشاهده است. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به اهداف در جدول ۳ گزارش شده است.

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های

مربوط به اهداف										
گروه/شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد					
	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی					
دبیران	۰	۰	۲۹	۸۷	۱۱۶					
	%۰	%۰	%۱۲/۵۰	%۳۷/۵۰	%۵۰					
متخصصان	۰	۳	۱۱	۳۲	۴۶					
	%۰	%۳/۲۶	%۱۱/۹۶	%۳۴/۷۸	%۵۰					
				=۳df		$\chi^2=۷/۷۱$				
				p=۰/۰۵۲						

بر اساس جدول ۳ بین نظر دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی از نظر اهداف تفاوت معناداری وجود ندارد ($p>۰/۰۵$). همچنین $۸۷/۵۰$ درصد از دبیران و $۸۴/۷۸$ درصد از متخصصان معتقد بودند که اهداف درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسط به مقدار زیاد و یا خیلی زیاد مناسب و مطلوب است. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به محتوا در جدول ۴ گزارش شده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های

مربوط به محتوا										
گروه/شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد					
	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی					
دبیران	۰	۰	۲۹	۱۰۵	۹۸					
	%۰	%۰	%۱۲/۵۰	%۴۵/۲۶	%۴۲/۲۴					
متخصصان	۱	۲	۸	۴۵	۳۶					
	%۱/۰۹	%۲/۱۷	%۸/۷۰	%۴۸/۹۱	%۳۹/۱۳					
				=۳df		$\chi^2=۸/۷۴$				
				p=۰/۰۶۸						

بر اساس جدول ۴ بین نظر دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی از نظر اهداف تفاوت معناداری وجود ندارد ($p>۰/۰۵$). همچنین $۸۷/۵۰$ درصد از دبیران و $۸۸/۰۴$ درصد از متخصصان معتقد بودند که محتوای درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسط به مقدار زیاد و یا خیلی زیاد مناسب و مطلوب است. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به روش‌های یاددهی-یادگیری در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به روش‌های یاددهی-یادگیری

گروه/شاخص	خیلی کم	کم	متوسط		زیاد	خیلی زیاد
			درصد	فراوانی		
دبیران	۰	۰	۴۰	۱۷/۲۴	۱۰۶	۳۷/۰۷
متخصصان	۰	۳	۱۴	۱۵/۲۳	۴۱	۳۶/۹۶
			$\chi^2=۷/۷۵$	$p=۰/۰۵۲$	$=۳df$	

بر اساس جدول ۵ بین نظر دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی از نظر روش‌های یاددهی-یادگیری تفاوت معناداری وجود ندارد ($p>۰/۰۵$). همچنین ۸۲/۷۶ درصد از دبیران و ۸۱/۵۲ درصد از متخصصان معتقد بودند که روش‌های یاددهی-یادگیری درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسط به مقدار زیاد و یا خیلی زیاد مناسب و مطلوب است. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به شیوه ارزشیابی در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصد فراوانی پاسخ‌های دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی به گویه‌های مربوط به شیوه ارزشیابی

گروه/شاخص	خیلی کم	کم	متوسط		زیاد	خیلی زیاد
			درصد	فراوانی		
دبیران	۰	۰	۴۶	۱۹/۸۳	۹۲	۴۰/۵۲
متخصصان	۰	۱	۲۰	۲۱/۷۴	۳۵	۳۹/۱۳
			$\chi^2=۲/۷۱$	$p=۰/۴۳۸$	$=۳df$	

بر اساس جدول ۶ بین نظر دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی از نظر شیوه ارزشیابی تفاوت معناداری وجود ندارد ($p>۰/۰۵$). همچنین ۸۰/۱۷ درصد از دبیران و ۷۷/۱۷ درصد از متخصصان معتقد بودند که شیوه ارزشیابی درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسط به مقدار زیاد و یا خیلی زیاد مناسب و مطلوب است.

بحث و نتیجه‌گیری

اقتصادی مقاومتی یک اقتصاد درون‌زا و در عین حال برون‌زا است و آموزش و پرورش باید بتواند نیرویی تربیت کند که از نظر خلاقیت و نوآوری سرآمد باشد. برنامه‌درسی درس دین و زندگی مانند بسیاری از دروس دیگر خلاها و کاستی‌هایی نظیر عدم برخورد فعال با عوامل تاثیرگذار تربیتی نظیر فرهنگ، محدودنگری در اهداف و آرمان‌های تربیتی، عدم وجود زمینه‌ای جهت بروز و شکوفایی استعدادهای دانش‌آموزان و همین‌طور نیاز به ایجاد و تقویت روحیه

مشارکت دارد که ما را بر آن می‌دارد تا با طراحی برنامه‌هایی رسمی و غیررسمی نسبت به رفع یا اصلاح آنها قدم برداریم. بنابراین پژوهش حاضر با هدف طراحی چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر اساس مولفه‌های برنامه‌درسی زایس در دوره دوم متوسطه انجام شد.

نتایج نشان داد که بین نظر دبیران درس دین و زندگی و متخصصان برنامه‌درسی از نظر اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی تفاوت معناداری وجود نداشت. همچنین دبیران و متخصصان معتقد بودند که اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه ارزشیابی درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسط مناسب و مطلوب بود. این نتایج با نتایج پژوهش‌های ایوانز و همکاران (۲۰۱۷)، چوبریک و همکاران (۲۰۱۱)، پردخته و همکاران (۱۳۹۶)، محمدی (۱۳۹۶)، ادیب و همکاران (۱۳۹۵)، انصاری (۱۳۹۵)، بادپا (۱۳۹۴) و اشرف نجف‌آباد (۱۳۹۴) همسو بود.

برنامه‌درسی زایس دارای چار مؤلفه اهداف، محتوا، روش‌های یاددهی-یادگیری و شیوه‌های ارزشیابی است. چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از نظر اهداف دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد. (۱) آشنایی دانش‌آموزان با مصرف صحیح و به دور از اسراف و تبذیر، (۲) تاکید بر حمایت از مصرف تولیدات داخلی، (۳) تاکید بر مدیریت صحیح منابع طبیعی، (۴) تاکید بر مدیریت صحیح منابع مالی، (۵) آشنایی دانش‌آموزان با مفاسد اقتصادی، (۶) تاکید بر مبارزه با مفاسد اقتصادی، (۷) تاکید بر نقش مردم در اقتصاد، (۸) ترویج و توسعه کارآفرینی، (۹) ترویج اقتصاد مبتنی بر دانش و (۱۰) تبیین فرهنگ جهادی و نقش آن در تحقق اقتصاد مقاومتی. چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از نظر محتوا دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد. (۱) تهیه و تنظیم مطالبی همراه با تصاویر درباره الگوی صحیح مصرف، (۲) تهیه و تنظیم مطالبی درباره مصرف تولیدات داخلی و اهمیت آن در مبارزه با دشمن، (۳) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد منابع طبیعی و نقش آن در برطرف کردن نیازهای کشور، (۴) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد مالیات و خمس و نقش آنها در توسعه کشور، (۵) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد نقش مردم در ساختن کشور، (۶) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد رباخواری و پول‌شویی و نقش مخرب آنها در اقتصاد، (۷) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد اهمیت کار و تلاش بیشتر در توسعه جامعه اسلامی، (۸) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد تأثیر مخرب بیکاری در جامعه،

۹) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد اقتصاد اسلامی و مقایسه آن با مکاتب دیگر، ۱۰) تهیه و تنظیم مطالبی درباره نقش و اهمیت علم و دانش و نقش آن در اقتصاد کشور و ۱۱) تهیه و تنظیم مطالبی در مورد فرهنگ جهادی و تبیین آن بر اساس آموزه‌های دینی. همچنین چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از نظر روش‌های یاددهی-یادگیری دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد. ۱) دانش‌آموزان الگوی صحیح مصرف در استفاده از امکانات مدرسه را بکار گیرند. ۲) دانش‌آموزان به تهیه تصاویر و بروشورهایی در ارتباط با مصرف صحیح آب و امکانات مدرسه اقدام کنند. ۳) دانش‌آموزان برای حمایت از تولیدات داخلی، لوازم‌التحریر و پوشاک ایرانی را بر مشابه خارجی ترجیح دهند. ۴) دانش‌آموزان در حفظ منابع طبیعی موجود در مدرسه از جمله درختان، چمن، گل و گیاه کوشا باشند. ۵) دانش‌آموزان با جمع‌آوری اطلاعات در مورد مالیات و خمس به اهمیت این منابع پی ببرند. ۶) دانش‌آموزان به مقایسه اقتصاد مقاومتی که برگرفته از اقتصاد اسلامی است با سایر مکاتب اقتصادی بپردازند. ۷) دانش‌آموزان با ساختن وسایل و برپایی نمایشگاه در مدرسه به اهمیت کار و کارآفرینی در جامعه پی ببرند. ۸) دانش‌آموزان با طرح ایده‌ها و تلاش و کوشش برای رسیدن به آن ایده‌ها به خلق آثار هنری، علمی و ادبی بپردازند. ۹) دانش‌آموزان کار گروهی را بر کار فردی برای پیشرفت خود در جامعه ترجیح دهند و ۱۰) دانش‌آموزان برای داشتن مدرسه‌ای بهتر با مدیریت و عوامل اجرایی مدرسه همکاری کنند. علاوه بر آن چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از نظر شیوه ارزشیابی دارای ویژگی‌های زیر می‌باشد. ۱) ارزشیابی میزان توجه دانش‌آموزان به الگوی صحیح مصرف، ۲) ارزشیابی افزایش میزان مصرف تولیدات داخلی دانش‌آموزان در استفاده از پوشاک و لوازم‌التحریر، ۳) ارزشیابی میزان توجه دانش‌آموزان در حفظ منابع طبیعی، ۴) ارزشیابی میزان آگاهی دانش‌آموزان در مدیریت صحیح منابع مالی، ۵) ارزشیابی میزان آگاهی دانش‌آموزان از اقتصاد مقاومتی و برتری آن نسبت به مکاتب دیگر، ۶) ارزشیابی افزایش میزان آگاهی دانش‌آموزان از نقش و اهمیت کار و کارآفرینی، ۷) ارزشیابی میزان توجه دانش‌آموزان به مفاسد اقتصادی، ۸) ارزشیابی میزان آگاهی دانش‌آموزان از مفاسد اقتصادی و تأثیر مخرب آن بر اقتصاد کشور و ۹) ارزشیابی میزان آگاهی دانش‌آموزان از فرهنگ جهادی و نحوه کاربست آن.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر توصیه می‌گردد که در خصوص مناسب بودن اهداف درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در دوره دوم متوسطه، برنامه‌ریزان درسی و مولفان کتب دین و زندگی اهتمام و عنایت خود را در بهره‌گیری از اهداف ذکر شده در این پژوهش بکار برند و در برنامه‌های جاری و آتی خود آن را لحاظ نمایند. در خصوص مناسب بودن محتوا عنایت لازم را در راستای بکارگیری و تنظیم محتوای درسی بر اساس سرفصل‌ها و ویژگی‌های ذکر شده در این پژوهش بنمایند. همچنین در خصوص مناسب بودن روش‌های یاددهی-یادگیری پیشنهاد می‌شود که دبیران و دانش‌آموزان از فعالیت‌های مطرح شده در این پژوهش آگاهی داشته باشند و از آنها برای تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی استفاده نمایند. علاوه بر آن در مورد مناسب بودن شیوه‌های ارزشیابی توصیه می‌گردد که دبیران ذی‌ربط به این امر توجه و عنایت لازم را داشته باشند و از روش‌های پیشنهادی جهت ارزشیابی دانش‌آموزان بهره‌برند. پیشنهاد دیگر با توجه به مناسب بودن چهارچوب درس دین و زندگی مبتنی بر سیاست‌های اقتصاد مقاومتی اینکه مسئولان و دست‌اندرکاران تربیتی به این چهارچوب توجه ویژه‌ای داشته باشند و از آن در تألیف کتب جهت تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی استفاده نمایند.

منابع

- ابراهیم‌پور کومله، سمیرا؛ نادری، عزت‌اله و سیف‌نراقی، مریم. (۱۳۹۵). طراحی و اعتباربخشی الگوی مطلوب برنامه‌درسی با تأکید بر پرورش مهارت‌های حل مساله دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی ایران. **فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی**، ۱۰(۳)، ۲۷-۹.
- ادیب، یوسف؛ ابراهیمی هنرستانی، اصغر؛ رضاپور، یوسف و طغیانی، مهدی. (۱۳۹۵). بررسی مبانی دینی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت اقتصادی مبتنی بر اقتصاد مقاومتی. **فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی**، ۱۰(۳۶)، ۴۱-۵۸.
- اشرف نجف‌آباد، قهرمان. (۱۳۹۴). بررسی نقش آموزش و پرورش در تبیین و ترویج فرهنگ اقتصاد مقاومتی. **اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی**، دانشگاه پیام نور نکا: شرکت علمی پژوهشی و مشاوره‌ای آینده‌ساز، ۷۲-۵۷.
- انصاری، عبدالله. (۱۳۹۵). پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی در آموزش و پرورش؛ برنامه اقدام. **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، ۱۹(۷۰)، ۱۸۸-۱۵۹.

بادپا، بهروز. (۱۳۹۴). نقش آموزش و پرورش در اقتصاد مقاومتی، اقتصاد درون‌زا و رشد توسعه اقتصادی کشور.

اولین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور نکا:

شرکت علمی پژوهشی و مشاوره‌ای آینده‌ساز، ۲۴۰-۲۲۹.

پردخته، فرهاد؛ محمدی، فاطمه و شریف‌نیا، زهرا. (۱۳۹۶). اقتصاد مقاومتی مبتنی بر راهبردهای برنامه‌ریزی

آموزشی. **دهمین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد و مدیریت**، رشت: دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت،

۴۳-۵۱.

عربی، حسین. (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری. **فصلنامه سیاست کلان (ویژه‌نامه اقتصاد**

مقاومتی)، ۲(۲)، ۲۵-۹.

فیوضات، یحیی. (۱۳۹۲). **مبانی برنامه‌ریزی آموزشی**. تهران: نشر ویرایش.

محمدی، غلامرضا. (۱۳۹۶). نقش آموزش و پرورش در تحقق اقتصاد مقاومتی. **همایش ملی رویکردهای**

نوین آموزشی و پژوهشی در تعلیم و تربیت، بندرعباس: آموزش و پرورش ناحیه دو بندرعباس، ۹۸-

۸۶.

ملکی، حسن. (۱۳۹۴). **مبانی برنامه‌ریزی آموزش متوسطه**. تهران: انتشارات سازمان مطالعات و تدوین کتب

علوم انسانی دانشگاهی.

نوروزی، داریوش و نوریان، حمد. (۱۳۹۲). **برنامه‌ریزی درسی ابتدایی**. تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی.

Chubrik, A., Dabrowski, M., Mogilevsky, R., & Sinitsina, I. (2011). **The impact of the global financial crisis on public expenditures on education and health in the economies of the former Soviet Union**. California: Case Network Report.

Davila, O. G., Stithou, M., Pescaroli, G., Pietrantoni, L., Koundouri, P., & et al. (2014). Promoting resilient economies by exploring insurance potential facing coastal flooding and erosion: Evidence from Italy, Spain, France and United Kingdom. **Coastal Engineering**, 87, 183-192.

Evans, W. N., Schwab, R. M., & Wagner, K. I. (2014). The great recession and public education. **Education Finance and Policy**, 14(1), 1-50.

Hicks, K. E., Rico, J., & Beauchesne, M. (2018). Core curriculum and competencies: A multisite analysis of postgraduate training programs for primary care nurse practitioners. **Journal of Professional Nursing**, 34(6), 454-462.

Hsieh, P. (2013). Curriculum planning of MICE course in continuing education. **Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education**, 13, 107-122.

Males, L. M., & Setniker, A. (2019). Planning with curriculum materials: Interactions between prospective secondary mathematics teachers' attention, interpretations and responses. **International Journal of Educational Research**, 93, 153-167.

Malkki, H., & Paatero, J. V. (2015). Curriculum planning in energy engineering education. **Journal of Cleaner Production**, 106, 292-299.

Sondermann, D. (2018). Toward more resilient economies: The role of well-functioning economic structures. **Journal of Policy Modeling**, 40(1), 97-117.